

LJILJANA ALEKSIĆ PEJKOVIĆ, POLITIKA ITALIJE PREMA SRBIJI
DO 1870. GODINE

Beograd 1979, 390.

Iako je knjiga Ljiljane Aleksić-Pejković, znanstvenog savjetnika Istoriskog instituta u Beogradu objavljena još prije pet godina i u hrvatskoj je historiografiji ostala gotovo nezabilježena, osim bilješke Strčića u riječkom »Novom listu«. Djelo predstavlja pionirski pothvat na području srpsko-talijanskih, a donekle i jugoslavensko (pa i hrvatsko-talijanskih) političkih odnosa u trećoj četvrtini 19. stoljeća.

Osim općih radova o vanjskoj politici Srbije (J. Ristić, Sl. Jovanović, V. Popović, V. Čorović i dr.), zatim tri priloga Nikše Stipčevića i nekoliko rasprava autorice ove knjige, gotovo da i nemamo većeg i sveobuhvatnijeg rada u čitavoj jugoslavenskoj historiografiji, dok u Italiji postoji već stogodišnja tradicija, čiji najviši domet čine brojne studije i monografije Angela Tamborre i talijanskog Slovenca Jože Pirjevca (Giuseppe Pierazzi).

Dobro je što u posljednje vrijeme raste interes za obostranu obradu između naših i susjednih naroda i država. Tome su mnogo pridonijeli međunarodni znanstveni skupovi u posljednjih desetak godina, a poglavito oni o istočnoj krizi 1875—1878. Na području jugoslavensko-talijanskih odnosa mnogo je pokrenuto i u talijansko-jugoslavenskoj komisiji historičara, koja dobro radi i stavlja na dnevni red mnoga aktualna pitanja, ali i u međusobnim susretima naših znanstvenika.

Ova knjiga je plod višegodišnjeg istraživačkog rada koji je planiran u Istorijskom institutu u Beogradu još u vrijeme dok mu je na čelu bio pok. Jorjo Tadić, dovršen je pod ravnanjem Danice Milić kao stručnog urednika, a recenzirali su ga Vasilije Krestić i Nikola Petrović. S talijanske strane ova nastojanja potpomogli su već spomenuti historičari Tambora i Pirjevec. Zapravo, treba odmah istaknuti da je ova monografija izrađena pretežno na temelju dobro vođenih, ušćuvanih i sređenih talijanskih izvora i brojne literature, jer je, kako piše autorica, »domaća građa za ove odnose prilično siromašna« (str. 8).

Isto tako bez stranih, poglavito talijanskih (rimskih), bečkih i pariških arhiva i biblioteka, koji su dopunjeni podacima iz Arhiva Srbije, Arhiva SANU, te arhiva iz Cetinja i Zadra, objavljenih stranih i domaćih tekstova, memoarskih zapisa, štampe i bogate inozemne literature na više evropskih jezika ne bi bilo moguće izraditi ovako opširnu i znanstveno dokumentiranu monografiju. Autorica se opravdava što nije mogla pregledati i brojne talijanske grad-

ske (a u to doba pokrajinske i državne) arhive, a od domaćih ne vidimo zagrebački, sarajevski i dubrovački, pa pretpostavljamo da u njima i nema odgovarajuće građe. To se isto odnosi na nesrpsko novinstvo, iako je ponegdje, npr. u Zagrebu, Zadru, Splitu i Rijeci bilo listova koji su o talijanskom ujedinjenju i njegovu utjecaju na jugoslavensko i istočno pitanje pisali mnogo i sustavno.

Iako to autorica u naslovu ne ističe, srpsko-talijanski odnosi obrađeni su podrobno od 1848. do 1870, dakle u dvadeset i nešto godina, a do 1848. izloženi su u jednom kraćem pregledu. Osim metodoloških pitanja, primarno joj je bilo i pitanje periodizacije, osobito obrazloženje zašto je baš obradila građu do kraja 1870. što je s talijanskog stajališta sasvim opravdano (dobivanje Rima, završetak ujedinjenja). Dobro je što je Lj. Aleksić odmah uočila da se ne može obrađivati samo usko srpsko-talijanske odnose: *»Uzimajući u obzir sve ove momente ova monografija je zamišljena kao rad kojim će prvenstveno biti obuhvaćena politika Italije prema srpskom pokretu i Srbiji i politički odnosi Srbije sa Italijom do kraja 1870. godine, ne gubeći pri tom iz vida da su oni samo deo opštih italijansko-jugoslovenskih odnosa toga doba. Ograničiti izlaganje samo na Kneževinu Srbiju u tadašnjim političkim granicama nije moguće kako zbog same njene tadašnje spoljopolitičke akcije, tako ni zbog toga što bi se veštački podvajale one pojave ili događaji koji su, iako su neposredno vezani za druge srpske ili jugoslovenske oblasti, bili od bitnog uticaja na odnose između Srbije i Italije u posmatranom periodu, i bez kojih se ovi odnosi ne bi mogli sagledati u celosti [...]«* (str. 7—8).

Čitajući ovu knjigu ne možemo se oteti dojmu da je Italija bila u drugoj polovici 19. st. prisutnija na Balkanskom poluotoku mnogo više nego što to obično mislimo, da je bila prirodni saveznik jugoslavenskih naroda u borbi protiv zajedničkog neprijatelja, Austrije, da je stalno nastojala povezati rješavanje istočnog pitanja s talijanskim pitanjem, da je kao i Srbija zastupala načelo prirodnog, nacionalnog prava, a ne samo povijesne i državne tradicije. To načelo narodnosti bilo je prisutno u talijanskoj politici u našim krajevima i u odnosu na Austriju, Tursku i Rusiju, a zapravo je Italija uvijek mislila da se samo priznavanjem toga principa i sama može osloboditi i ujediniti.

Autorica ispravno uočava da su odnosi sa Srbijom i drugim jugoslavenskim narodima imali poglavito politički značaj, te da pojedine faze talijanske politike prema Srbiji ne odgovaraju i fazama u rješavanju istočnog pitanja. Iz toga se rada vide i razlike u talijanskim političkim krugovima od demokratskih do konzervativnih, zatim sva kolebanja, polovičnost i taktiziranja talijanske službene politike prema Južnim Slavenima koji su im više bili posrednik za ulazak u krug velesila koje rješavaju istočno pitanje, nego krajnji cilj, više stvar budućnosti nego tekuće realne politike. To se odnosi i na politiku prema Mađarima, na suradnju s mađarskom, poljskom, pa i hrvatskom političkom emigracijom i na zbližavanje s Francuskom.

I srpska politika prema Italiji ima svoje etape, zaokrete, kolebanja i interese što Lj. Aleksić i konstatira: *»Pokušavajući da politiku Italije iskoristi za ostvarenje svojih ciljeva, srpska buržoazija je nastojala da iz procesa ujedinjenja Italije izvuče pouku i putokaz za akciju. Tako su oslobođenje i ujedinjenje Italije i pobjeda principa narodnosti u njoj snažno uticali na jačanje srpskog nacionalnog pokreta i porast nacionalne svesti i revolucionarnog vre-*

nja kod jugoslavenskih i ostalih naroda na Balkanu [...]» (str. 345). I zatim: »Tako je primjer ujedinjenja Italije snažno uticao na jačanje mita o Srbiji kao Pijemontu Južnih Slovena [...]» (str. 345—346).

Knjiga se dijeli u dva temeljna dijela. Prvi je: *Pokušaji rešavanja italijanskog pitanja pomoću istočnog*, i drugi: *Italija i spoljno-politički program Srbije*. U prvom dijelu je šest glava, u drugom četiri, a na kraju je zaključak, sažetak na talijanskom, skraćeni, opširan popis izvora i literature i kazalo osobnih imena i nekih pojmova, ali bez kazala geografskih naziva. U početku knjige je predgovor, uvod i odlomak: *Međunarodni i unutrašnji društveno-ekonomski i politički okvir srpsko-talijanskih odnosa u razdoblju do 1870. godine* (str. 11—22) u kojem je obrađena međunarodna podloga tadašnjih zbivanja zato da se ne bi ponavljali u toku rada.

Budući da želimo za rezultate Lj. Aleksić zainteresirati i historičare izvan Srbije, poglavito u Hrvatskoj, navest ćemo neke naslove glava i odlomaka za koje smatramo da su posebno zanimljivi. To su: *Pokušaji zamene Venecije za Bosnu i Hercegovinu bez otvaranja istočnog pitanja* (91—95), *Nezvanična nastojanja da se Srbija uvuče u diverzije protiv Austrije* (165—173), *Sazrevanje raspoloženja prema Srbiji kao jezgru buduće južnoslovenske države* (265—274), *Problem granica između Italije i buduće južnoslovenske države* (278—280), *Južnoslovenska država na čelu sa Srbijom ili unutar Austrije* (290—297), *Rešavanje srpskog pitanja samo u Turskoj i van opštih jugoslovenskih okvira* (317—324), itd.

Za hrvatsku historiografiju ova knjiga je važna već i zbog činjenice što su u oblikovanju srpsko-talijanske politike na obje strane sudjelovali i brojni hrvatski, odnosno u Hrvatskoj rođeni političari. Tu prije svega mislimo na Antonija Oreškovića, Imbru Ignjatovića Tkalca, Eugena Kvaternika, a zatim na Medu Pucića, Matiju Bana, Nikolu Tommasea, Andriju Torkvata Brlića, Alberta Nugenta, te na aktivne hrvatske političare, članove Narodne stranke, kao što su: Josip Juraj Strossmayer, Franjo Rački, Matija Mrazović, Dragojlo Kušlan i dr. Iako rezultati hrvatske historiografije na ovom području nisu osobiti, ipak njeni rezultati nisu potpuno iskorišteni.

Isto tako treba dodati da su ovdje prvi put objavljeni neki izvještaji talijanskih diplomatskih predstavnika i političara, npr. Giacomina Duranda o Zagrebu i Hrvatskoj i njegovi razgovori s istaknutim hrvatskim političarima s dva aneksa o razvoju jugoslavenskog pokreta u Hrvatskoj i Slavoniji (str. 295). Zanimljivo je, npr., da je Durando 1867. kad je bio talijanski konzul u Sarajevu tvrdio da kneževina Srbija ne bi »imala snage da osvoji Bosnu« niti da je politički organizira ni kad bi je kojim slučajem dobila. Isto tako »nije mnogo verovao ni u mogućnost srpsko-hrvatskog sporazuma«. Glavni krivac, po njegovu mišljenju, za netrpeljivost Srba i Hrvata su bili »Srbi pod Austrijom« koji su, kako je tvrdio, »bili daleko više verski isključivi negoli hrvatski liberali i opirali su se raznim merama centralne uprave u Hrvatskoj i onda kad tome nije bilo mesta, samo iz razloga što je hrvatska vlada bila katolička« (294). Nakon posjeta Zagrebu kad je razgovarao s istaknutim predstavnicima Narodne stranke učinila mu se ideja o »jugoslavenskoj državi« moguća, iako je to prije smatrao utopijom. Ta je ideja bila tada »polazna tačka širokog političkog programa liberala i u Hrvatskoj i u Sloveniji«, a koji su od njega zatražili da i Italija podrži jugoslavenski pokret i »stvaranje jugoslovenske države na Balkanu« (295).

Ove smo podatke naveli ne samo zbog toga da bismo pokazali kako u ovoj knjizi ima prilično materijala i za povijest drugih jugoslavenskih naroda, posebice Hrvata, nego i zbog toga da bismo se mogli uvjeriti u poštenu znanstveni pristup autorice koja nastoji i u tome uspijeva, da hrvatsko,srpske odnose protumači »sine ira et studio«, bez političkih konotacija i nepotrebnih aktualizacija kakvih, na žalost, još uvijek ima u nekim suvremenim raspravama iz 19. stoljeća.

Dragutin Pavličević

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 17

Z A G R E B

1984.

Izdavač: Sveučilište u Zagrebu — Centar za povijesne znanosti
Odjel za hrvatsku povijest

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATIČKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Centar za povijesne znanosti — Odjel za hrvatsku povijest,
Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Cijena ovog broja iznosi 600 din.

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH-VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859,1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođeni su plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informiranje SRH pod br. UP-547,2 — 84 — 1984

RADOVI 17

Za izdavača
Prof. dr *Josip Adamček*

Lektor
Ivan Tolj

Korektor
Ivan Tolj

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

ANDRIĆ mr Jasna, Filozofski fakultet, Zagreb
ANTIĆ dr Ljubomir, Centar za istraživanje migracija Krčka 1, Zagreb
ANTOLJAK dr Stjepan, Zajčeva 31, Zagreb
BERTOSA dr Miroslav, Karličeva 12, Pula
BOBAN mr Branka, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
BUDAK mr Neven, Filozofski fakultet, Zagreb
GOLDSTEIN Ivo, Filozofski fakultet, Zagreb
JURIĆ Radomir, Arheološki muzej, Zadar
JURIŠIĆ Ivan, Rakusina 12, Zagreb
LUCIĆ dr Josip, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
MIJATOVIĆ Anđelko, Palmira Togliatija 12, Susedgrad, Zagreb
MIROŠEVIĆ mr Franko, Zavod za prosvjetno-pedagošku službu SHH, Zagreb
OČAK dr Ivan, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
PAVLIČEVIĆ dr Dragutin, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
POPOVIĆ mr Štefanija, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
RAUKAR dr Tomislav, Filozofski fakultet, Zagreb
STANČIĆ dr Nikša, Filozofski fakultet, Zagreb
STRČIĆ dr Mirjana, Kumičićeva 42, Rijeka
SZABO dr Agneza, Muzej grada Zagreba
VRANJEŠ-SOLJAN mr Božena, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
ZORIĆ Damir, Salopekova 18, Zagreb